"गृणन्तौ वेदविद्वांसौ तद्ब्रह्म शतरुद्रियम् ॥" यजुर्व्वेदोक्तग्रन्थविशेषे, क्ली। यथा, महाभारते। ७। २००। १४६।
"पठन् वै शतरुद्रीयं शृण्वंश्च सततोत्थितः ॥")

शतरूपा, स्त्री, (शतं रूपाणि अस्याः।) ब्रह्मणः कन्या पत्नी च। यथा,—
"एवन्तत्त्वात्मकं कृत्वा जगद्वेधास्त्वजीजनत्।
सावित्रीं लोकसिद्ध्यर्थं हृदि कृत्वा समास्थितः ॥
ततः सजपतस्तस्य भित्त्वा देहमकल्मषम्।
स्त्रीरूपमर्द्धमकरोदर्द्धं पुरुषरूपवत् ॥
शतरूपा च सा ख्याता सावित्री च निगद्यते।
सरस्वत्यथ गायत्री ब्रह्माणीच परन्तप ॥
दृष्ट्वा तां व्यथितस्तावत् कामवाणार्दितो विभुः
उपयेमे स विश्वात्मा शतरूपामनिन्दिताम् ॥
ततः कालेन महता ततः पुत्त्रोऽभवन्मनुः।
स्वायम्भुव इति ख्यातः स विराडिति नः श्रुतम् ॥"
इति मात्स्ये ३ अध्यायः ॥
(विष्णुपुराणमते इयं स्वायम्भुवमनोः पत्नी। यथा, तत्रैव। १। ७। १४—१६।
"ततो ब्रह्मात्मसम्भूतं पूर्व्वं स्वायम्भुवं प्रभुः।
आत्मानमेव कृतवान् प्रजापाल्ये मनुं द्विज ॥
शतरूपां तु तां नारीं तपोनिर्धूतकल्मषाम्।
स्वायम्भुवो मनुर्देवः पत्नीत्वे जगृहे विभुः ॥
तस्माच्च पुरुषात् देवी शतरूपा व्यजायत।
प्रियव्रतोत्तानपादौ प्रसूत्याकूतिसंज्ञितम् ॥")

शतलुम्पः, शतलुम्पकः, पुं, भारविः। इति त्रिकाण्डशेषभूरिप्रयोगौ ॥

शतवीर्य्या, स्त्री, (शतं वीर्य्याणि यस्याः।) श्वेतदूर्व्वा। इत्यमरः ॥ शतावरी। कपिलद्राक्षा। इति राजनिर्घण्टः ॥

शतवेधी, [न्] पुं, (शतं विधतीति। विध + णिनिः।) अम्लवेतसः। इत्यमरः ॥

शतसहस्रं, क्ली, (शतगुणितं सहस्रम्। मध्यपदलोपिकर्म्मधारयः।) शतगुणितसहस्रम्। लक्षमिति यावत्। यथा हारीतः। मणिवासो गवादिनां प्रतिग्रहे सावित्र्यष्टसहस्रं जपेत् पञ्च मध्यमे दशोत्तमे द्वादशरात्रं पयोव्रतं शतसहस्रमसत्प्रतिग्रहेष्विति। इति शुद्धितत्त्वम् ॥ (यथा च हरिवंशे। १२१। १३।
"अष्टौ शतसहस्राणि देशजाश्चोत्तमा हयाः ॥")

शतह्रदा, स्त्री, (शतं ह्रदा अर्च्चींषि यस्याः। यद्वा, शतं ह्रादाः शब्दाः यस्याः। निपातनात् ह्रस्वः।) विद्युत्। इत्यमरः ॥ (यथा, हरिवंशे। १४६। ४८।
"समुद्रमेघः स रराज राजन्
शतह्रदास्त्रीप्रभयाभिरामः ॥")
वज्रम्। इति मेदिनी ॥ दक्षकन्याविशेषः। यथा,
"ददौ च बाहुपुत्त्राय द्वौ तड़िच्च शतह्रदा।
तयोः पुत्त्राश्च विद्वांसश्चतस्रो विद्युतः शुभाः ॥"
इति वह्निपुराणे सर्गानुकीर्त्तने सतीदेहत्यागो नामाध्यायः ॥

शताक्षी, स्त्री, रात्रिः। शतपुष्पा। इति शब्दरत्नावली ॥ पार्व्वती। यथा,—
"भूयश्च शतवार्षिक्यामनावृष्ट्यामनम्भसि।
मुनिभिः संस्तुता भूमौ सम्भविष्याम्ययोनिजा ॥
ततः शतेन नेत्राणां निरीक्षिष्यामि यन्मुनीन्।
कीर्त्तयिष्यन्ति मनुजाः शताक्षीमिति मां ततः ॥
इति मार्कण्डेयपुराणे देवीमाहात्म्ये देव्याश्चरितस्तुतिनामाध्यायः ॥

शताङ्गः, पुं, (शतं अङ्गानि अवयवा यस्य।) रथः। इत्यमरः ॥ तिनिसवृक्षः। इति राजनिर्घण्टः ॥ (दानवविशेषः। यथा, हरिवंशे। २३२। ६।
"करालो ज्वालजिह्वश्च शताङ्गः शतलोचनः ॥"
शतावयवविशिष्टे, त्रि। यथा, महाभारते। १। १८९। २२।
"शताङ्गानि च तुर्य्याणि वादकाः समवादयन् ॥")

शतानकं, क्ली, श्मशानम्। इति त्रिकाण्डशेषः ॥

शतानन्दः, पुं, (शतं बहुलः आनन्दो यस्य।) मुनिभेदः। स तु जनकराजपुरोहितः। देवकीनन्दनः। इति मेदिनी ॥ ब्रह्मा। गौतममुनिः। इति हेमचन्द्रः ॥ विष्णुरथः। इति त्रिकाण्डशेषः ॥ (विष्णुः। यथा, महाभारते। १३। १४९। ७९।
"स्वक्षः स्वङ्ग शतानन्दो नन्दिर्ज्योतिर्गणेश्वरः ॥"

शतानीकः, पुं, (शतं अनीकानि यस्य।) वृद्धः। मुनिभेदः। स तु व्यासशिष्यः। राजभेदः। स च चतुर्थयुगे चन्द्रवंशीयद्वितीयराजः। तस्य पिता जनमेजयः पुत्त्रः सहस्रानीकः। इति मेदिनी ॥ सुदासराजपुत्त्रः। इति श्रीभागवते ९ स्कन्धे २२ अध्यायः ॥ (नकुलपुत्त्रः। यथा, महाभारते। १। २३४। १०।
"पुत्त्रस्ते प्रतिविन्ध्यश्च सुतसोमस्तथा विभुः।
श्रुतकर्म्मार्ज्जुनिश्चैव शतानीकश्च नाकुलिः ॥
सहदेवाच्च यो जातः श्रुतसेनस्तवात्मजः।
सर्व्वे कुशलिनो वीराः कृतास्त्राश्च सुतास्तव ॥")

शतारं, क्ली, (शतं आराणि अस्य।) वज्रम्। इति त्रिकाण्डशेषः ॥

शतारुः- [स्] क्ली, शतारुषी, स्त्री, कुष्ठभेदः। इति शब्दरत्नावली ॥ तस्य रूपमाह
"रक्तं श्यावं सदाहार्त्ति शतारुः स्याद्बहुव्रणम् ।"
इति भावप्रकाशः ॥

शतावरी, स्त्री, (शतं आवृणुतेति। आ + वृ + अच्। गौरादित्वात् ङीष्।) शतमूली। इत्यमरः ॥ इन्द्रभार्य्या। इति शब्दरत्नावली ॥ शटी। इति मेदिनी ॥

शतावर्त्तः, पुं, विष्णुः। इति हेमचन्द्रः ॥ (यथा, महाभारते। १३। १४९। ५०।
"अनुकूलः शतावर्त्तः पद्मी पद्मनिभेक्षणः ॥"
"धर्म्मत्राणाय शतमावर्त्तमानाः प्रादुर्भावा अस्येति शतावर्त्तः। नाड़ीशतेन प्राणरूपेण वर्त्तते इति वा शतावर्त्तः।" इति तत्र शाङ्करभाष्यम् ॥ महादेवः। यथा, महाभारते। १२। २८४। ६।
"शतोदर शतावर्त्त शतजिह्व नमोऽस्तु ते ॥")

शतावर्त्ती, [न्] पुं, विष्णुः। इति त्रिकाण्डशेषः ॥

शताह्वा, स्त्री, (शतं आह्वा यस्याः।) शतपुष्पा। इति जटाधरः ॥ शतावरी ॥ इति राजनिर्घण्टः ॥

शतिकः, त्री, (शत + "शताच्च ठन् यतावशते।" ५। १। २१। इति ठन्।) शतेन क्रीतः। शतस्य विकारः। शतसम्बन्धी। इति सिद्धान्तकौमुदी ॥

शतेरः, पुं, (शद शातने + "शदेस्त च।" उणा० १। ६१। इति एरक् तकारान्तादेशश्च।) शत्रुः। हिंसा। इत्युणादिकोषः ॥

शत्यः, त्रि, (शत + "शताच्च ठन्यतावशते।" ५। १। २१। इति यत्।) शतस्य विकारः। शतेन क्रीतः। धनपतिसंयोगः। शतमस्मै वृद्धिः आयः लाभः शुल्कमुपदा वा दीयते इत्यर्थे शत्यः शतिकः। शत्यं शतिकम्। दक्षिणाक्षिस्पन्दनं शतस्य निमित्तमित्यर्थः। इति सिद्धान्तकौमुदी ॥

शत्त्रिः, पुं (शद् + "राशदिभ्यां त्रिप्।" उणा० ४। ६७। इति त्रिप्।) हस्ती। इति सिद्धान्तकौमुद्यामुणादिवृत्तिः ॥ (राजर्षिविशेषः। यथा, ऋग्वेदे। ५। ४। ९।
"शत्त्रिमग्न उपमां केतुमर्य्यः ॥"
"शत्त्रिं एतन्नामकं राजर्षिम्।" इति तद्भाष्ये सायणः ॥)

शत्रुः, पुं, (शद् शातने + "रुशदिभ्यां क्रुन्।" उणा० ४। १०३। इति क्रुन्।) स्वदेशादनन्तरोऽव्यवहितैकविषयाभिनिवेशिराजः। यथा,—
"विषयानन्तरो राजा शत्रुर्मित्रमतः परम् ॥"
इति,
शातकः। निपातकारीत्यर्थः। तत्पर्य्यायः। रिपुः २ वैरिः ३ सपत्नः ४ अरिः ५ द्विषः ६ द्वेषणः ७ दुर्हृद् ८ द्विट् ९ विपक्षः १० अहितः ११ अमित्रः १२ दस्युः १३ शात्रवः १४ अभिघाती १५ परः १६ अरातिः १७ प्रत्यर्थी १८ परिपन्थी १९। इति चामरः ॥ वृषः २० प्रतिपक्षः २१। इति जटाधरः ॥ द्विषन् २२ घातकः २३ द्वेषी २४ विद्विषः २५ हिंसकः २६ विद्विट् २७ अप्रियः २८ अभिघातिः २९ अहितः ३० दौर्हृदः ३१। इति शब्दरत्नावली ॥ तस्य जयोपायो यथा,—
मत्स्य उवाच।
"सर्व्वेषामप्युपायानां दानं श्रेष्ठतमं मतम्।
स्वदत्तेनेह भवति दानेनोभयलोकजित् ॥
न सोऽस्ति राजन् दानेन वशयोगो न जायते।
दानेन वशगा देवा भवन्तीह सदा नृनाम् ॥
दानमेवोपजीवन्ति प्रजाः सर्व्वा नृपोत्तम।
प्रियो हि दानवान् लोके सर्व्वस्यैवोपजायते ॥
दानवानचिरेणैव तथा राजा परान् जयेत्।